

گلچین از کشف الاسرار مبینی

فاطمہ پهلوان شمسی

دکتر آسیہ ذبیح نیا عمران (عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور)

دکتر یدالله شکیبافر (عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور)

انتشارات آفتاب داریون

سرشناسه	: پهلوان شمسی، فاطمه، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور	: گلچینی از کشف الاسرار میبدی
مشخصات نشر	: میبد، یزد؛ آفتاب نارین، ۱۳۹۴-
مشخصات ظاهری	: ۲۶۶ ص، ۱۴، ۵*۲۱، ۵ س.م.
شابک	: 978-600-94569-9-4
وضعیت فهرست‌نویسی	: فبیای مختصر
یادداشت	: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
شناسه افزوده	: ذبیح‌نیا عمران، آسیه، ۱۳۴۸-
شناسه افزوده	: شکیبافر، یدالله، ۱۳۴۰-
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۳۸۱۳۶۲۷



انتشارات آفتاب نارین

آدرس: یزد، میبد، بلوار شهید مدرس، پلاک ۴۲

تلفن: ۹۱۳۳۷۳۸۳۰۷

گلچینی از کشف الاسرار میبدی

❖ مؤلفان:.....	فاطمه پهلوان شمسی، دکتر آسیه ذبیح‌نیا عمران، دکتر یدالله شکیبافر
❖ ناشر:.....	انتشارات آفتاب نارین
❖ آماده‌سازی و صفحه‌آرایی:.....	احسان زارعی
❖ طرح جلد:.....	احسان زارعی
❖ نوبت چاپ:.....	اول
❖ چاپ:.....	چاپ قلم
❖ شمارگان:.....	۵۰۰ جلد
❖ شابک:.....	۹۷۸-۶۰۰-۹۴۵۶۹-۹-۴
❖ قیمت:.....	۱۶۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه	۷
فصل اول: در حضرت نماز	۱۷
فصل دوم: اخلاص	۵۱
فصل سوم: نامه دوست	۶۹
فصل چهارم: دعا	۱۱۵
فصل پنجم: بخل و شقاوت	۱۴۱
فصل ششم: مرگ و قیامت	۱۵۳
فصل هفتم: لطایفی از پیامبران	۱۷۵
فصل هشتم: سیرت جوانمردان	۲۱۷
منابع و مآخذ	۲۶۳

مقدمه

«به نام او که زینت زبان‌ها و یادگار جان‌ها نام او، به نام او که آسایش دل‌ها و آرایش کارها نام او، به نام او که روح روح‌ها و مفتاح فتوح‌ها نام او، بنام او که فرمان‌ها روان و حال‌ها بر نظام از نام او، جلال الهیت مطلع قدم او. بس قفل‌ها که به این نام از دل‌ها برداشته، بس رقم‌های محبت که به این نام در سینه‌ها نگاشته، بس بیگانگان که به وی آشنا گشته، بس عاقلان که به وی هشیار شده، بس مشتاقان که به این نام دوست را یافته» (کشف الاسرار، ۱۰/۵۳۰)

کشف الاسرار و عذّة الأبرار، تفسیری است که در سه نوبت تحت عنوان «النوبة الاولى، النوبة الثانية و النوبة الثالثة» تنظیم شده است. در نوبت اول متن آیه و ترجمه فارسی آن آورده شده است. میبیدی امینی است که تازی را به کمال می‌داند و پارسی را به شیوه تمام می‌نگارد و در نوبت دوم، مفسّری است زیر دست که بر طریقه اهل حدیث تفسیر می‌کند. او در

این مقام محدثی متبّع، تاریخ‌دانی آگاه، متکلمی دانشور، فقیهی متشرع و ادیبی خوش‌سلیقه جلوه می‌کند و در نوبت سوم به اشارات و لطایف عرفانی اشاره شده است. مفسّر ما در این نوبت از کنار اهل توقیف به جمع جوانمردان طریق توفیق می‌آید و از حوزه نقل و سماع به حلقه وجد و سماع می‌پیوندد. در این نوبت است که انشای شیوا و شیوه دلنشین میبدی در روایت کلمه عارفان و سخن صوفیان و لطیفه مذکران به بلاغتی کامل می‌رسد. (جلالی پنداری، ۱۳۷۸: صص ۳-۴)

از نظر گرایش فکری، وجهه ادبی و عرفانی دارد که در نوبت دوم و سوم جلوه کرده است. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۵۹)

یکی از ویژگی‌های برجسته تفسیر کشف الاسرار میبدی، بهره‌گیری از شعر و نثر پارسی است. مهارت و هنرنمایی میبدی در ادب پارسی، به‌خصوص در نوبت‌های اول و سوم چشم‌نواز است. نوبت اول که جایگاه ترجمه آیات است، جولانگاه نثر فارسی شیوا و روان میبدی است که آن را برای اهل ادب به یادگار گذاشته است. میبدی در نوبت سوم تفسیر، به نثری موزون روی آورده و در بیان تأویل آیات،

مسجع، موازنه و جناس به کار گرفته و تشبیهات و استعارات بدیع و ذوق پسند به استخدام در آورده است. (همان، ۶۶)

مؤلف کشف الاسرار در سراسر تفسیرش، عنایتی ویژه به عارفان و صوفیان نشان داده است و این بدان جهت است که خود در زمره عرفا و متصوفه جای دارد. میبیدی مضامین عمیق عرفانی را با عباراتی ساده و رسا و تعبیری زیبا و استوار، سهل الوصول کرده و آنها را از ژرفای اندیشه و شهود عارفان به سطحی در دسترس عموم آورده است. (جلالی پنداری، ۱۳۷۸: ص ۵)

سخن گفتن از مفسر بزرگی چون رشیدالدین میبیدی، مفسر و عارف نامی میبد کار بسی دشوار است، چرا که تاریخ زندگانی این شخصیت علمی تاحدی بر ما مبهم است. اما این امر نباید باعث شود تا درباره میبیدی سخن نگفت، از این روی مطالبی را درباره رشیدالدین میبیدی و معرفی تفسیر کشف الاسرار پرداخته و آن را به شیفتگان قرآن، تفسیر و عرفان هدیه می نماییم.

پاره ای از محققان، در پژوهش های میبیدی شناسی خود، به نام « احمد » تصریح کرده اند، به این دلیل که در کلمات آغازین و پایانی برخی از مجلدات تفسیر کشف الاسرار، به این

نام اشارات رفته است. از جمله آقای علی اصغر حکمت در مقدمه جلد هفتم کشف الاسرار می نویسد: ... ابی الفضل احمد ابن ابی سعید» حاجی خلیفه نویسنده کتاب «کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون» نیز نوشته است: «کشف الاسرار للامام رشیدالدین ابی الفضل احمد ابن ابی السعید میبدی». (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۴۴)

آن چه با احتمال می دانیم این است که پدرش «جمال الاسلام ابی سعید بن احمد بن مهر یزد» به سال ۴۸۰ می باشد که بنا به روایات منقول در تواریخ یزد، از صلحا و عبّاد بوده و مزارش تا عهد صفویه برقرار و مورد اعتنا و توجه خاص و عام بوده» و برادرش «موفق الدّین ابی جعفر بن ابی سعد بن احمد بن مهر یزد» که در صفر سال ۵۷۰ در گذشته است. (رکنی، ۱۳۸۹: ص ۳۰)

از القابی که قبل از نام وی آمده مانند: «امام السّعید رشیدالدّین، الشیخ الامام، فخرالاسلام، معین السنّه و...» بر می آید که او از دانشمندان بزرگ مذهبی و مورد تکریم بوده و از نسبتش به میبد یزد معلوم می شود که او با پدرش از زادگاه خود - نواحی مرکزی ایران - کوچ کرده و به خراسان

یعنی مشرق کشورهای اسلامی آن روزگار که مجمع علما و عرفا بوده رفته و آنجا وطن گزیده است و این که نسخ خطی تفسیرش در کابل و بر مزار خواجه عبدالله بوده نیز قرینه‌ای بر این حدس است. (همان: ص ۳۱)

تحقیقات انجام شده توسط پژوهشگران چنین می‌نماید که خاندان میبدی از جایگاه بالایی در جامعه‌ی خود برخوردار بوده‌اند، زیرا افزون بر پدر میبدی که فردی عارف، و ملقب به جمال‌الاسلام بوده است، برادر او ابوجعفر بن ابی سعید، نیز در زمره علما و زهاد عصر خویش قرار داشته است. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۴۵)

تعبیری که درباره این شخصیت وجود دارد، همگی بیانگر جایگاهی رفیع در حوزه فکر و اندیشه، منزلتی رفیع در شیوه و منش و جایگاه بلند علمی و پایگاه والای او در سیر و سلوک است. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۵۱)

روزگار میبدی، روزگار طلوع عالمان آگاه، عارفان روشن ضمیر و شاعران شیرین‌سخن در افق فرهنگی ایران اسلامی بود. بی‌شک لطافت سخن فارسی و پختگی مضامین نظم و نثر در وی و امدار ظهور عرفان در این سرزمین است. میبدی در

روزگار عارفانی سخن‌دان به مجلس آنان درآمد و در حضرت
آنان زانوی ارادت به زمین زد. (جلالی پنداری، ۱۳۸۷: ص ۲)

آثار علمی رشیدالدین به شرح زیر است:

اربعین:

مفسر ما که خود «اهل حدیث» و شاید حافظ حدیث بوده
نیز در پی اجرای این سنت سنّیه کتابی به نام اربعین تألیف
کرده که فقط در یک مورد از تفسیرش نام می‌برد و آن پس
از نقل روایتی است که این چنین می‌نویسد: «اصلی عظیم
است این خبر در علوم حقایق و تمکین ارباب معرفت، و ما
شرح آن در کتاب اربعین مستوفی گفته‌ایم، کسی که این
بیان خواهد از آنجا طلب کند» (رکنی، ۱۳۸۹: ص ۳۵)

کتاب فصول:

کتاب فصول، در مناقب و فضایل بزرگان، صاحب منصبان،
علماء، قضات و ... می‌باشد که آقای محمدتقی دانش‌پژوه، در
فرهنگ ایران زمین، زیر عنوان: فصول رشید الدین میبیدی
آورده است. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۵۳)

تفسیر کشف الاسرار و عذّة الابرار:

تفسیر کشف الاسرار، بزرگ‌ترین اثر میبدی است. کشف الاسرار و عذّة الابرار، نامی که خود رشیدالدین میبدی بر آن نهاده است، زیرا می‌نویسد: و ترجمة الكتاب به کشف الاسرار و عذّة الابرار، بخش نخست این نام اشارات به پرده برداشتن از رازها و اسرار قرآن است و بخش دوم، اشارت به ابزار و سازکاری است که خوبان و نیکان به آن نیازمندند. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۵۷) تاریخ نگارش این تفسیر، ۵۲۰ هجری قمری، برابر با ۱۱۲۶ میلادی است. (همان: ص ۵۸)

متأسفانه زبان کشف الاسرار یکنواخت نیست، بلکه فارسی آمیخته با عربی است. ترجمه آیات قرآن به فارسی در نوبت اول، بیانگر فارسی بودن این تفسیر است، اما در نوبت‌های دوم و سوم، مطالبی به زبان عربی بدون ترجمه به چشم می‌خورد و تا حدی فهم عبارت‌ها را برای برخی دشوار کرده است، ولی با توجه به فزونی فارسی نسبت به متن عربی، این تفسیر در ردیف تفاسیر پارسی زبان به‌شمار می‌آید. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۵۸-۵۹)

میبیدی افزون بر تبخّر در ادبیات پارسی، به شعر و ادبیات عرب نیز چیرگی در خور توجه نشان داده است. گواه این سخن، ترجمه خوب و دقیق میبیدی در نوبت اول است که نشانگر بازگرداندن متن عربی مطابق قواعد صرف و نحو آن زبان، به زبان پارسی است. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۷۱)

مؤلف کشف الاسرار در سراسر تفسیرش، عنایتی ویژه به عارفان و صوفیان نشان داده است و این به آن جهت است که خود در زمره عرفا و متصوّفه جای دارد. میبیدی که خود یک عارف و صوفی است، در سراسر تفسیر خود از عارفان و صوفیان چون: ابراهیم ادهم، ابوالحسن خرقانی، ابوسعید ابوالخیر، بایزید بسطامی، جنید بغدادی، ذوالنون مصری، منصور حلاج و به خصوص از خواجه عبدالله انصاری، پیر طریقت، پیر بزرگوار، پیشوای اهل حقیقت و عالم طریقت، نام برده است. (فاکر، ۱۳۸۲: ص ۷۳)

کشف الاسرار ترجمه و تفسیر و تأویل آیات قرآن همه را متضمن است. مؤلف در تنظیم مطالب سه مرحله و به تعبیر خودش سه نوبت در نظر گرفته:

النوبة الاولى: ترجمه آیات روان با رعایت اختصار و دقت و امانت کامل در برگرداندن کلمات الهی است.

النوبة الثانية: که بخش بزرگی از کتاب را شامل می‌شود، در تفسیر آیات به‌روش عمومی تفسیرهای اهل سنت است که اتکا به احادیث و اقوال مفسران گذشته باشد.

النوبة الثانية: به بیان تأویل‌های عارفانه و لطایفی که از برخی آیات استنباط کرده اختصاص دارد. بدین ترتیب در هر نوبت، پرده‌ای از چهره معنی بر می‌گیرد و خواننده را با ترجمه ظاهری و تفسیر مأثور و رموز و اشارات ذوقی کلام الله آشنا می‌سازد. براین خصوصیت باید استواری انشا و زیبایی قلم و نثر موزون و مسجع آن را نیز افزود و این‌هاست مزایایی که در دیگر تفاسیر یک‌جا کم توان یافت. (رکنی، ۱۳۸۹: ص ۳۷)

میبیدی در این بخش، با نقل نکته‌های جالب و آموزنده کام اهل معرفت را به اشارات آیات و لطایف معارف شیرین ساخته است. رشیدالدین در نوبت سوم کشف الاسرار سخنان گیرا و حکایاتی کوتاه از حالات و کرامات عارفان سلف و پیشوایان

صوفیه را چاشنی کلام خود قرار داده و با نقل آن‌ها، جذابیت و تنوع مطلوبی به این قسمت از کشف الاسرار بخشیده است. میبدی سخنان مشایخ و عارفان مشهور در مباحث تصوف اسلامی ذکر می‌کند و حالات و کراماتشان را نقل می‌نماید.

مجموعه حاضر در بر دارنده مطالب شیرین و جذاب از ده جلد کتاب کشف الاسرار ابوالفضل رشیدالدین میبدی است که دارای مقدمه و زندگینامه رشیدالدین بوده و به هشت فصل تقسیم شده است.

فصل اول: در حضرت نماز، فصل دوم: اخلاص، فصل سوم: نامه دوست، فصل چهارم: دعا، فصل پنجم: بخل و شقاوت، فصل ششم: مرگ و قیامت، فصل هفتم: لطایفی از پیامبران، فصل هشتم: سیرت جوانمردان.

امید است که مسموع نظر خوانندگان عزیز قرار بگیرد و راه‌گشای ما در گام نهادن در راه پر پیچ‌وخم عرفان اسلامی باشد و با گل‌گشتی در پهن‌دشت این مجموعه به درجه‌ای از وقوف و آگاهی برسیم؛ مشروط بر این که این گشت‌وگذار ما، با «عنایت» همراه باشد.